

Nazwa wybieranego obszaru -> Wzmocnienie potencjału i stabilności finansowej organizacji pozarządowych - silny i odporny sektor obywatelski

1. Nazwa proponowanego działania/interwencji strategicznej wraz z propozycją nazw priorytetu i kierunku dla tego działania

Nazwa proponowanego działania/interwencji strategicznej:

Lokalne i infrastrukturalne warunki stabilności instytucjonalnej NGO: publiczne zasoby dla niekomercyjnych działań społecznych, obywatelskich i partycypacyjnych

Propozycja nazwy priorytetu:

Stabilne instytucjonalnie i zakorzenione lokalnie społeczeństwo obywatelskie

Propozycja nazwy kierunku działania:

Rozwój lokalnych polityk lokalowych, społecznego wykorzystania zasobów publicznych oraz infrastruktury obywatelskiej dla NGO

Interwencja dotyczy potrzeby systemowego zapewnienia NGO dostępu do przestrzeni, lokali i infrastruktury publicznej niezbędnych do prowadzenia niekomercyjnych działań społecznych.

Stabilność instytucjonalna NGO nie zależy wyłącznie od dotacji i projektów. Organizacje potrzebują także miejsc pracy, spotkań, świadczenia usług, kontaktu z mieszkańcami, prowadzenia działań edukacyjnych, poradniczych, samopomocowych, rzecznich, kulturalnych, integracyjnych i partycypacyjnych.

Celem interwencji jest stworzenie lokalnych polityk lokalowych i zasad użycia zasobów publicznych na potrzeby działań społecznych, prowadzonych w interesie publicznym i bez celu komercyjnego.

Dotyczy to w szczególności lokali komunalnych, szkół, bibliotek, domów kultury, świetlic, centrów usług społecznych, centrów aktywności lokalnej, obiektów sportowych, budynków po usługach publicznych, pustostanów, zasobów spółek komunalnych oraz nowo planowanej infrastruktury społecznej.

Interwencja powinna wzmacniać funkcję obywatelską infrastruktury publicznej. Szkoła, biblioteka, dom kultury, centrum usług społecznych czy lokal komunalny nie powinny być traktowane wyłącznie jako budynki przypisane do jednej instytucji. Mogą być także miejscami aktywności mieszkańców, konsultacji, zebrań, warsztatów, poradnictwa, wolontariatu, samopomocy, integracji, działań międzypokoleniowych i pracy NGO. Takie podejście wzmacnia lokalną demokrację, zaufanie, odporność społeczną i efektywność wykorzystania majątku publicznego.

Źródła:

OECD, Civic space: <https://www.oecd.org/en/topics/sub-issues/open-government-and-citizen-participation/civic-space.html>

OECD, „Towards meaningful civil society participation at the international level”,

2025: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2025/01/towards-meaningful-civil-society-participation-at-the-international-level_99c618fe/8ed04dc2-en.pdf

Rada Europy, Recommendation CM/Rec(2007)14: <https://search.coe.int/cm?i=09000016805d534d>

Komisja Europejska, Social Economy Action Plan: https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/eu-employment-policies/social-economy-and-inclusive-entrepreneurship/social-economy-action-plan_en

Komisja Europejska, Social Economy Action Plan, EUR-Lex: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021DC0778>

Stowarzyszenie Klon/Jawor, „Kondycja organizacji pozarządowych

2024”: <https://fakty.ngo.pl/raporty/kondycja-organizacji-pozarzadowych-2024-bki>

GUS, „Działalność organizacji pozarządowych w 2024 r. – wyniki

wstępne”: <https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5490/3/11/1/dzialalnosc-organizacji-pozarzadowych-w-2024-r..pdf>

Public Libraries 2030: <https://publiclibraries2030.eu/projects-and-initiatives/>
JRC / Community of Practice on Citizen Engagement, „Citizen engagement in public libraries”: <https://cop-demos.jrc.ec.europa.eu/blog/citizen-engagement-public-libraries>

2. Opis proponowanego działania/interwencji strategicznej

Proponowane działanie polega na stworzeniu lokalnych polityk lokalowych i infrastrukturalnych dla NGO, które będą określały, w jaki sposób zasoby publiczne mogą być udostępniane na niekomercyjne działania społeczne, obywatelskie i partycypacyjne. Polityki te powinny być przyjmowane przez gminy, powiaty i województwa, z możliwością dostosowania do lokalnej skali, zasobów i potrzeb.

Działanie powinno obejmować następujące elementy.

1. Lokalne polityki lokalowe dla NGO.

Każda gmina i powiat powinny mieć przejrzyste zasady udostępniania lokali NGO, w tym lokali na siedziby, biura, punkty poradnicze, miejsca spotkań, magazyny, przestrzenie wolontariatu i działania środowiskowe. Polityka lokalowa powinna określać kryteria dostępu, tryb naboru, preferencje dla działań niekomercyjnych, zasady odpłatności, możliwość najmu preferencyjnego, użyczenia, współdzielenia przestrzeni i wieloletnich umów dla organizacji prowadzących stałe działania społeczne.

2. Społeczne wykorzystanie zasobów publicznych.

Należy wprowadzić zasadę, że niewykorzystane lub częściowo wykorzystywane zasoby publiczne mogą służyć działaniom społecznym, jeśli nie koliduje to z ich podstawową funkcją. Dotyczy to lokali komunalnych, pustostanów, budynków po usługach publicznych, zasobów spółek komunalnych, świetlic, bibliotek, domów kultury, szkół, obiektów sportowych i terenów zielonych.

3. Wykorzystanie infrastruktury edukacyjnej.

Szkoły i placówki edukacyjne powinny być, przy zachowaniu bezpieczeństwa uczniów i autonomii szkoły, wykorzystywane także jako lokalne centra aktywności po godzinach lekcyjnych. Mogą służyć spotkaniom mieszkańców, działaniom młodzieżowym, edukacji obywatelskiej, klubom rodziców, wolontariatowi, konsultacjom społecznym, zajęciom międzypokoleniowym, wsparciu dzieci i rodzin oraz działaniom NGO. Wymaga to jasnych zasad odpowiedzialności, harmonogramów, opłat, ubezpieczenia, dostępności i współpracy z dyrekcjami.

4. Rozbudowa infrastruktury społecznej o funkcje obywatelskie.

Nowe i modernizowane inwestycje społeczne powinny uwzględniać funkcje obywatelskie już na etapie projektowania. Dotyczy to centrów usług społecznych, domów kultury, bibliotek, szkół, centrów integracji, mieszkań wspomaganych, centrów zdrowia psychicznego, obiektów rewitalizowanych i infrastruktury senioralnej. Powinny powstawać przestrzenie wielofunkcyjne: sale spotkań, punkty pracy NGO, miejsca konsultacji, pokoje poradnictwa, pracownie, przestrzenie debat, miejsca do pracy wspólnej i zaplecze dla wolontariatu.

5. Infrastruktura partycypacyjna.

Zasoby publiczne powinny wspierać nie tylko usługi społeczne, ale także demokrację lokalną. Potrzebne są miejsca do konsultacji społecznych, paneli obywatelskich, zebrań mieszkańców, spotkań rad seniorów, młodzieżowych rad, rad działalności pożytku publicznego, komitetów rewitalizacji, grup nieformalnych i partnerstw lokalnych. Infrastruktura partycypacyjna powinna być dostępna, neutralna politycznie, bezpieczna i otwarta dla różnych grup mieszkańców.

6. Współdzielenie przestrzeni, centra NGO i wolontariatu, huby obywatelskie

W większych miastach i powiatach należy rozwijać centra NGO, wolontariatu, inkubatory społeczne, coworkingi obywatelskie i wspólne zaplecza administracyjne. W mniejszych gminach podobną funkcję mogą pełnić biblioteki, domy kultury, szkoły, urzędy, centra usług społecznych lub świetlice.

Model współdzielenia zmniejsza koszty, ułatwia współpracę organizacji i lepiej wykorzystuje majątek publiczny.

7. Zasada proporcjonalności.

Procedury korzystania z lokali i infrastruktury powinny być proporcjonalne do skali działania. Inne wymogi powinny dotyczyć małej organizacji prowadzącej spotkanie raz w miesiącu, inne organizacji stale korzystającej z lokalu, a jeszcze inne dużego operatora usług publicznych. Nadmierne wymogi formalne nie powinny wykluczać małych NGO i grup lokalnych z dostępu do zasobów publicznych.

3. Diagnoza obszaru, w którym proponowane jest działanie/interwencja strategiczna

Stabilność instytucjonalna NGO wymaga nie tylko środków finansowych, ale także dostępu do przestrzeni. Brak lokalu, niestabilne warunki najmu, wysokie koszty utrzymania, brak miejsca spotkań, brak przestrzeni do pracy z mieszkańcami i brak dostępu do infrastruktury publicznej ograniczają ciągłość działania organizacji. Dotyczy to szczególnie małych NGO lokalnych, organizacji działających wolontariacko, organizacji rzeczniczych, samopomocowych, młodzieżowych, senioralnych, kobiecych, antyprzemocowych i pracujących z osobami w kryzysie. Polski sektor NGO jest liczny i zróżnicowany. GUS wskazuje, że w 2024 r. w organizacjach pozarządowych zatrudnionych było 214,3 tys. osób na podstawie stosunku pracy, z czego dla 177,1 tys. osób było to główne miejsce pracy. Jednocześnie znacząca część sektora korzysta z pracy społecznej i wolontariatu. Oznacza to, że NGO pełnią zarówno funkcję pracodawców i operatorów usług, jak i miejsc aktywności obywatelskiej, wolontariackiej i wspólnotowej. Obie te funkcje wymagają dostępu do przestrzeni.

Badanie Klon/Jawor „Kondycja organizacji pozarządowych” pokazuje, że sektor NGO mierzy się z trwałymi problemami finansowymi i organizacyjnymi. W takich warunkach koszt lokalu może być dla wielu organizacji barierą uniemożliwiającą stabilne działanie. Poradnik ngo.pl dotyczący lokali wskazuje praktycznie, że własny lokal oznacza stałe koszty ponoszone niezależnie od tego, czy organizacja ma w danym momencie środki. Dlatego dostęp do zasobów publicznych, współdzielonych przestrzeni i preferencyjnych warunków lokalowych ma znaczenie systemowe, a nie wyłącznie techniczne.

Z perspektywy OECD przestrzeń obywatelska to warunki, które umożliwiają aktorom pozarządowym udział w życiu publicznym. Warunki te obejmują nie tylko wolności formalne, ale także praktyczną zdolność organizacji do spotykania się, działania, komunikowania z mieszkańcami i uczestniczenia w procesach publicznych. Brak dostępnych miejsc dla działań społecznych ogranicza realny civic space na poziomie lokalnym.

Rada Europy w rekomendacji CM/Rec(2007)14 podkreśla znaczenie sprzyjających ram prawnych dla NGO w Europie. W praktyce takie ramy powinny obejmować również lokalne warunki działania: dostęp do lokali, możliwość korzystania z majątku, przejrzyste zasady współpracy z władzami publicznymi i brak arbitralności w udostępnianiu zasobów. Samo prawo do tworzenia organizacji jest niewystarczające, jeżeli organizacje nie mają gdzie działać.

Komisja Europejska w Planie działania na rzecz gospodarki społecznej wskazuje, że dla rozwoju podmiotów społecznych ważne są dobre warunki ramowe, uznanie, widoczność, dostęp do finansowania, rynków i wsparcia. Plan zachęca także państwa członkowskie do rozwijania lokalnych punktów kontaktowych dla ekonomii społecznej. Wnioski te można odnieść szerzej do NGO: lokalne wsparcie powinno obejmować nie tylko informację i doradztwo, ale także dostęp do miejsc działania i zasobów publicznych.

Istotne są także przykłady europejskie dotyczące bibliotek i szkół jako infrastruktury społecznej. Public Libraries 2030 wskazuje, że biblioteki są dobrze usytuowane, aby wzmacniać świadomość obywatelską, kompetencje cyfrowe, partycypację i zaangażowanie mieszkańców. Materiały JRC dotyczące zaangażowania obywatelskiego w bibliotekach pokazują przykłady wykorzystywania

bibliotek jako miejsc debat, zgromadzeń obywatelskich i działań partycypacyjnych. Podobnie badania nad szkołami jako infrastrukturą społeczną wskazują, że szkoły mogą pełnić funkcje społecznościowe, edukacyjne i regeneracyjne poza tradycyjnymi godzinami nauki.

W Polsce wiele inwestycji publicznych nadal projektuje się sektorowo: szkoła jako miejsce nauczania, biblioteka jako miejsce książek, dom kultury jako miejsce wydarzeń, urząd jako miejsce obsługi administracyjnej. Tymczasem współczesne potrzeby społeczne wymagają infrastruktury wielofunkcyjnej. Tam, gdzie brakuje miejsc spotkań i biur dla NGO, publiczne budynki powinny być wykorzystywane bardziej efektywnie, z poszanowaniem ich podstawowej funkcji.

Brak lokalnych polityk lokalowych prowadzi do uznaniowości. Organizacje nie zawsze wiedzą, na jakich zasadach mogą korzystać z lokali, kiedy mogą otrzymać preferencyjny czynsz, kto decyduje o dostępie, jakie są kryteria, czy możliwe jest użyczenie, czy lokal może być współdzielony i jak rozliczać koszty. Przejrzysta polityka lokalowa zwiększa zaufanie, ogranicza arbitralność i pozwala lepiej zarządzać majątkiem publicznym.

Problem ma także wymiar równościowy. Organizacje działające na rzecz kobiet doświadczających przemocy, osób z niepełnosprawnościami, migrantów, dzieci, młodzieży, seniorów, osób LGBTQ+, osób w kryzysie psychicznym lub bezdomności potrzebują bezpiecznych, dostępnych i niekomercyjnych przestrzeni. Brak takiej przestrzeni ogranicza możliwość prowadzenia wsparcia, samopomocy, poradnictwa i działań środowiskowych. Szczególnie kobiety i osoby doświadczające przemocy potrzebują miejsc zapewniających prywatność, bezpieczeństwo i łatwy dostęp.

4. Wnioski płynące z diagnozy

1. Lokal i dostęp do infrastruktury są elementem stabilności instytucjonalnej NGO, a nie wyłącznie kwestią techniczną.

Organizacja bez stabilnego miejsca działania ma ograniczoną zdolność do pracy z mieszkańcami, prowadzenia usług, wolontariatu, poradnictwa, spotkań, rzecznictwa i partycypacji. Wsparcie lokalowe powinno być traktowane jako część polityki rozwoju społeczeństwa obywatelskiego.

2. Potrzebne są lokalne polityki lokalowe dla NGO, aby ograniczyć uznaniowość i nierówny dostęp do zasobów.

Gminy, powiaty i województwa powinny przyjmować przejrzyste zasady udostępniania lokali i infrastruktury publicznej na cele społeczne. Kryteria powinny premiować działania niekomercyjne, dostępność dla mieszkańców, pracę z grupami w trudniejszej sytuacji, partnerstwa lokalne i trwałość działań.

3. Zasoby publiczne powinny być wykorzystywane efektywniej jako infrastruktura społeczna i obywatelska.

Szkoły, biblioteki, domy kultury, świetlice, centra usług społecznych, lokale komunalne i obiekty sportowe mogą pełnić funkcje społeczne także poza podstawową działalnością instytucji. Wymaga to jasnych zasad, harmonogramów, odpowiedzialności, bezpieczeństwa i finansowania kosztów eksploatacyjnych.

4. Nowa i modernizowana infrastruktura społeczna powinna mieć funkcje obywatelskie.

Inwestycje publiczne powinny już na etapie projektowania uwzględniać miejsca dla NGO, wolontariatu, konsultacji, debat, działań partycypacyjnych, samopomocy, edukacji obywatelskiej i integracji międzypokoleniowej. Pozwoli to uniknąć budowania infrastruktury zamkniętej, sektorowej i niedostępnej dla społeczności.

5. Polityka lokalowa musi być proporcjonalna i dostępna także dla małych NGO oraz grup lokalnych.

Procedury, opłaty, ubezpieczenia, wymogi dokumentacyjne i sprawozdawcze powinny być dostosowane do skali działania i ryzyka. Inne wymogi powinny dotyczyć jednorazowego spotkania

mieszkańców, inne stałego prowadzenia punktu poradniczego, a inne wieloletniego użytkowania lokalu przez operatora usług publicznych.

5. Przewidywane efekty działania/interwencji strategicznej oraz wpływ na inne podmioty funkcjonujące w obszarze interwencji

Wdrożenie działania powinno zwiększyć stabilność instytucjonalną NGO i poprawić dostęp mieszkańców do działań społecznych, obywatelskich i partycypacyjnych.

Efekty dla NGO:

1. Większa stabilność działania dzięki dostępowi do lokali, biur i miejsc spotkań;
2. Zmniejszenie kosztów stałych, szczególnie dla małych i lokalnych NGO;
3. Większa możliwość prowadzenia działań ciągłych, a nie tylko projektowych;
4. Lepsze warunki do wolontariatu, pracy zespołów, poradnictwa i usług społecznych;
5. Większa dostępność przestrzeni dla działań rzeczniczych, samopomocowych i partycypacyjnych;
6. Rozwój współpracy między organizacjami dzięki przestrzeniom współdzielonym;
7. Większa obecność NGO w mniejszych miejscowościach i dzielnicach oddalonych od centrów miast.

Efekty dla mieszkańców:

1. Łatwiejszy dostęp do wsparcia społecznego, poradnictwa, edukacji i aktywności obywatelskiej;
2. Więcej miejsc spotkań, debat, konsultacji i działań wspólnotowych;
3. Lepsze wykorzystanie lokalnych szkół, bibliotek, świetlic i domów kultury;
4. Większe bezpieczeństwo i dostępność działań dla osób z niepełnosprawnościami, seniorów, rodziców z dziećmi i osób w kryzysie;
5. Wzmocnienie więzi społecznych, zaufania i odporności lokalnej.

Efekty dla administracji publicznej i samorządów:

1. Bardziej efektywne wykorzystanie majątku publicznego;
2. Ograniczenie pustostanów i lepsze wykorzystanie lokali komunalnych;
3. Wzmocnienie partnerstwa z NGO bez konieczności każdorazowego finansowania działań grantem;
4. Poprawa jakości konsultacji i partycypacji lokalnej;
5. Większa dostępność usług i działań społecznych blisko mieszkańców;
6. Ograniczenie uznaniowości dzięki jasnym zasadom polityki lokalowej;
7. Możliwość łączenia inwestycji infrastrukturalnych z celami społecznymi, obywatelskimi i rewitalizacyjnymi.

Wpływ na inne podmioty:

Szkoły, biblioteki, domy kultury i centra usług społecznych mogą stać się ważnymi partnerami NGO, ale nie powinny być obciążane dodatkowymi zadaniami bez wsparcia organizacyjnego i finansowego. Dlatego polityka lokalowa powinna obejmować finansowanie kosztów eksploatacyjnych, koordynację kalendarzy, ubezpieczenia, bezpieczeństwo, dostępność i standardy współpracy. Spółki komunalne i jednostki zarządzające lokalami mogą zyskać jasne kryteria społecznego wykorzystania zasobów. Federacje NGO mogą pełnić rolę pośredników w diagnozie potrzeb lokalowych, konsultowaniu zasad i monitorowaniu wdrożenia.

Działanie powinno również wspierać politykę rewitalizacji. Pustostany, budynki po usługach publicznych i niewykorzystane lokale mogą odzyskać funkcje społeczne, jeśli zostaną udostępnione NGO na przejrzystych zasadach. Takie rozwiązanie zwiększa bezpieczeństwo, aktywność mieszkańców i jakość życia w dzielnicach oraz miejscowościach o słabszym dostępie do usług.

6. Podmioty odpowiedzialne za wdrożenie działania i źródła jego finansowania

Podmioty odpowiedzialne za wdrożenie działania:

1. Kancelaria Prezesa Rady Ministrów lub minister właściwy do spraw społeczeństwa obywatelskiego – włączenie modułu lokalowego i infrastrukturalnego do Strategii Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego.
2. Komitet do spraw Pożytku Publicznego – przygotowanie standardów lokalnych polityk lokalowych dla NGO oraz rekomendacji dotyczących społecznego wykorzystania zasobów publicznych.
3. Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej – powiązanie działania z polityką spójności, rewitalizacją, programami regionalnymi, pomocą techniczną i zasadą partnerstwa.
4. Ministerstwo Edukacji Narodowej – przygotowanie ram wykorzystania infrastruktury edukacyjnej na potrzeby działań społecznych i obywatelskich poza czasem nauki, z poszanowaniem bezpieczeństwa szkół.
5. Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej – powiązanie infrastruktury NGO z usługami społecznymi, centrami usług społecznych, ekonomią społeczną i działaniami środowiskowymi.
6. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego – rozwój funkcji obywatelskich bibliotek, domów kultury i instytucji kultury.
7. Jednostki samorządu terytorialnego – przyjmowanie lokalnych polityk lokalowych, udostępnianie zasobów, prowadzenie wykazów lokali, finansowanie kosztów eksploatacyjnych i tworzenie centrów NGO.
8. Szkoły, biblioteki, domy kultury, centra usług społecznych i inne jednostki publiczne – współpraca operacyjna z NGO i udostępnianie przestrzeni według jasnych zasad.
9. Federacje i sieci NGO – diagnozowanie potrzeb lokalowych, konsultowanie zasad, monitorowanie równego dostępu i wspieranie organizacji w korzystaniu z lokali.
10. Spółki komunalne i jednostki zarządzające nieruchomościami – identyfikacja lokali, pustostanów i przestrzeni możliwych do wykorzystania społecznego.

Źródła finansowania:

1. Budżety gmin, powiatów i województw;
2. Programy współpracy jst z ngo;
3. Fundusze Europejskie;
4. Programy Regionalne EFS+, EFRR;
5. Środki rewitalizacyjne;

Proponowane instrumenty wdrożeniowe:

1. Modelowa lokalna polityka lokalowa dla NGO;
2. Obowiązek publikowania wykazu lokali i przestrzeni możliwych do wykorzystania społecznego;
3. Preferencyjny najem, użyczenie lub współdzielenie lokali dla działań niekomercyjnych;
4. Wieloletnie umowy dla NGO prowadzących stałe usługi lub działania społeczne;
5. Lokalne centra NGO i wolontariatu, huby obywatelskie;
6. Program „szkoła po godzinach” dla działań społecznych i obywatelskich;
7. Program „biblioteka jako centrum partycypacji”;
8. Fundusz adaptacji/remontu lokali dla NGO;
9. Finansowanie kosztów eksploatacyjnych i dostępności;
10. Standard bezpiecznego korzystania z przestrzeni przez organizacje pracujące z grupami wrażliwymi;
11. Włączanie funkcji obywatelskich do projektów nowych inwestycji społecznych;
12. Monitoring równego dostępu do lokali i infrastruktury publicznej.

Rezultatem strategicznym powinien być system, w którym NGO mają stabilny, przejrzysty i proporcjonalny dostęp do lokali oraz infrastruktury publicznej; zasoby publiczne są wykorzystywane do niekomercyjnych działań społecznych; szkoły, biblioteki, domy kultury i centra usług społecznych pełnią także funkcje obywatelskie; a lokalna polityka przestrzeni wzmacnia partycypację, zaufanie, usługi społeczne i odporność wspólnot lokalnych.

